

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού Γ' Λυκείου
Κλείδα για το επαναληπτικό διαγώνισμα Δεκεμβρίου

Διδαγμένο κείμενο

A1.

- α. Σωστό: καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν.
β. Σωστό: τοῦ κυριωτάτου ... ἢ πασῶν κυριωτάτη... καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική.
γ. Λάθος: Ἦ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας.
δ. Λάθος: γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν.
ε. Σωστό: ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

B1. Κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, μονάδες 10.

Γίνεται φανερό από το κείμενο ότι κάθε επιμέρους ομαδοποίηση έχει ως σκοπό κάποιο συγκεκριμένο για την ίδια αγαθό, την πραγμάτωση δηλαδή της όποιας επιδίωξης κρίνει ως αγαθό. Με αυτό το σκεπτικό τα κοινωνικά υποσύνολα οφείλουν την ύπαρξή τους και τη συνοχή τους στο «ειδικό αγαθό» που επιδιώκουν.

- Το **ἀγαθόν** για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του αγαθού είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. [2 μον.]

- Το αγαθόν, ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό αγαθόν δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το αγαθόν, σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο **στόχο**. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες του φράσεις στα Ηθικά Νικομάχεια, 1094a1-3: [2 μον.]

Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφῆναντο τὰγαθόν, οὐ πάντ' ἐφίεται [: Κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της – κατά την παραδοχή όλων– κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων].

- Η **αυτάρκεια** με τη σειρά της αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (**εὐδαιμονίας**). Πρόκειται για αγαθὰ εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται: α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθὰ, β) από το ἔμφυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης. [2 μον.]

- Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης μάς είπε καθαρά τι εννοεί με αυτή τη λέξη. Χρησιμοποιούμε, είτε, αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του **τέλειο αγαθό**, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή αξία να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. [1 μον.]

Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το εὖ ζῆν, η εὐδαιμονία.

- Μέσω της αυταρκείας λοιπόν την οποία μόνο η πόλις μπορεί να προσφέρει επιτυγχάνεται το ανώτερο αγαθό, η ευδαιμονία, **το εὖ ζῆν**. Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. [3 μον.]

Έτσι το εὖ ζῆν είναι η απαραίτητη προϋπόθεση, η αναγκαία συνθήκη για την ικανοποίηση των πνευματικών και ηθικών αναγκών του ανθρώπου και ως εκ τούτου για την ενάρετη ζωή των μελών της πόλης. Στην «αυτάρκεια» εντοπίζεται και η αξιολογική, ποιοτική υπεροχή της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Η αυτάρκεια, λοιπόν, της πόλης και η ευδαιμονία της είναι δύο έννοιες απόλυτα ταυτώσιμες.

B2. κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, μονάδες 10.

- Ο Αριστοτέλης στο χωρίο «Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶν πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῶν μαῖλλον, δῆλον» **τονίζει πως ο άνθρωπος αποτελεί το μοναδικό πολιτικόν ὄν καθώς η ίδια η φύσει του έχει δώσει την ικανότητα να συγκροτεί πολιτικές κοινωνίες.** Ο άνθρωπος δημιουργεί πόλεις εκ φύσεως ἄρα αποτελεί φύσει πολιτικόν ὄν. Για τον φιλόσοφο ο άνθρωπος διαμόρφωσε τις κοινωνίες του **παρασυρόμενος από την ίδια τη φυσική του τάση** να συμβιώνει σε σύνολα και μάλιστα οργανωμένα. Ο Αριστοτέλης λοιπόν διακρίνει δύο ειδών κοινωνίες: την κοινωνία των ζώων και την πολιτική κοινωνία των ανθρώπων. Καθεμία από αυτές είναι εφοδιασμένη από τη φύση, η οποία δεν κάνει τίποτα δίχως λόγο και αιτία (τελεολογική αντίληψη), με τα εργαλεία εκείνα που της είναι απαραίτητα για να φτάσει στον τελικό της στόχο και προορισμό. [2 μον.]
- **οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ:** Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοσηματοδοτούνται: ... εἰ μηθὲν μάτην ποιεῖ ἢ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του [: *αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά ὄντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ἢ είναι τυχαία παρασπαρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό*] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε **αριστοτελική τελολογία**. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την ἔμβια φύση γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι ὅπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ὕπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών. [3 μον.]
- Στον αντίποδα της παραπάνω θέσης ευρίσκεται η πολιτική θεωρία των σοφιστών σχετικά με τη δημιουργία των πόλεων, ὅπως αυτή προκύπτει από τα ὅσα αναφέρονται στο δοθέν κείμενο της διακεκριμένης ελληνίστριας, J. de Romilly. **Εκεί υποστηρίζεται ότι ο άνθρωπος δεν αποτελεί εκ φύσεως πολιτικόν ζῶν, αλλά πως η ανάγκη για επιβίωση ἦταν αυτό που ὤθησε τον ἄνθρωπο στην κοινή συμβίωση με ἄλλους ἄνθρωπους και τη δημιουργία οργανωμένων κοινωνιών** («*Η ἴδια ἡ ἀνάλυση που ἔκανε ο ... μίαν ομάδα ενωμένη και συμπαγή*»). Τονίζεται εμφατικά ότι, σύμφωνα και με τον πρωταγόρειο μύθο για την ἀπόδειξη του διδασκτοῦ της αρετῆς, ο ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ να επιβιώσει ἔξω από την οργανωμένη κοινωνία. Επιπλέον, η Romilly εντοπίζει στη σοφιστική σκέψη μια πρόωμη θεωρία **περὶ κοινωνικὸν συμβολαίου:** οι ἄνθρωποι υποχρεώθηκαν, από την ἀνάγκη για επιβίωση, να συνάψουν μια συμφωνία μεταξύ τους, η οποία θα εξυπηρετούσε κατὰ τρόπο ἀποδοτικὸ και δίκαιο τα συμφέροντα διάφορων κοινωνικῶν ομάδων και ἀτόμων («*Παρόμοιες ἐνώσεις ... συμβόλαιο*»). [4 μον.]
- Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η διαφοροποίηση των ἀπόψεων Αριστοτέλη και σοφιστῶν αναφορικά προς το ἔμφυτο της πολιτικῆς αρετῆς στην ἀνθρώπινη φύση. [1 μον.]

B3. – ἀνάστατος, προστατευτικός, συστατικός, ἀστατος, ἀστάθμητος
– ἀντιδογματικός, ἀδόκιμος, προσδόκιμος, φιλόδοξος, δοκησίσοφος.

B4α. ... κράτος ... κυβερνῶντες ... κυβερνώμενοι ... ἐξουσία ... ευδαιμονία

B4β. 1-γ 2-γ 3-α 4-α 5-β

Γ4. Απαιτούνται τα έντονα τονισμένα γράμματα: 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = Μονάδες 10.

α. (5 μονάδες)

- **τῆς κοινωνίας** : Γενική (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός), **Αντικειμενική** στο τῆ διαλύσει.
- **ὄσω** : Δοτική (ετερόπτωτος προσδ.) του ποσού, μέτρου ἢ διαφοράς, στο επίρρημα **μᾶλλον**.
- **ἰδία** : Δοτική (οργανική) ως πλαγιόπτωτος επιρρηματικός προσδιορισμός, (ἢ δοτικοφανές επίρρημα) του τρόπου στο ρήμα **συμφέρει**.
- **τὴν τελεωτάτην** : Ομοιόπτωτος ονοματικός, **Επιθετικός προσδιορισμός** στο **ἀδικίαν**.
- **ἐκάστω** : Ομοιόπτωτος ονοματικός, **Κατηγορηματικός προσδιορισμός** στο **μέρει**.

β. (4 μονάδες)

Σύγκριση εντοπίζεται στην κύρια πρόταση: «οὐδαμοῦ ἂν εὖροις ἐν τῆ διαλύσει τῆς κοινωνίας πλέον ἔχοντα τὸν δίκαιον τοῦ ἀδίκου ἀλλ' ἔλαττον»

- **τὸν δίκαιον**: α' ὅρος σύγκρισης. / **τοῦ ἀδίκου**: γενική συγκριτική, β' ὅρος σύγκρισης.
[συγκριτική λέξη το πλέον.]

- μετατρέπεται σε ἦ + ομοιόπτωτα ως εξής: ἦ τὸν ἀδικον.

Σύγκριση εντοπίζεται στην κύρια πρόταση: «τῶ δὲ ἀδίκῳ πάντα τούτων τάναντία ὑπάρχει»

- **πάντα**: α' ὅρος σύγκρισης. / **Τούτων**: γενική συγκριτική, β' ὅρος σύγκρισης.
[συγκριτική λέξη το τάναντία]

- μετατρέπεται σε ἦ + ομοιόπτωτα ως εξής: ἦ ταῦτα.

— ο β' ὅρος σύγκρισης ἦ τὸ δίκαιον, στην πρόταση «ὄσω μᾶλλον συμφέρει ἰδία αὐτῶ ἀδικον εἶναι ἦ τὸ δίκαιον», αναπτύσσεται στην φράση: «ἦ τὸ δίκαιον εἶναι τῶ δικαίῳ»¹ (: ἀπ' ὅ,τι εἶναι το δίκαιο για τον δίκαιο), ἢ στην φράση «ἦ τὸ δίκαιον συμφέρει ἰδία αὐτῶ» (: ἀπ' ὅ,τι συμφέρει τον ἴδιο του τον εαυτό το δίκαιο). Σε καθεμιά από τις δυο περιπτώσεις η σύγκριση που εντοπίζεται εδώ με β' ὄρο «τό δίκαιον» εκφέρεται βραχυλογικά, με *ασύμμετρη σύγκριση*, εφόσον τελικά συγκρίνεται πόσο ωφελείται κάποιος από το να είναι ἀδικος με το πόσο τὸν ωφελεῖ η δικαιοσύνη. Εάν ο μαθητής επιλέξει αυτό το παράδειγμα και αναγνωρίσει σωστά το εἶδος της σύγκρισης, ἀλλά και τον ἰσοδύναμο τρόπο εκφοράς του β' ὄρου («τοῦ δικαίου»), ας τοῦ αποδοθῶν ὅλες οι μονάδες.

β. (1 μονάδα)

- (πανταχοῦ) → **πανταχόθεν** (= ἀπό παντού)

¹ μεταγραφή από τον James Adam, στο *The Republic of Plato, edited with critical notes, commentary, and appendices, by James Adam. Vol. I., Books I.—V., pp. xvi + 364, 15s.; Vol. II. Books VI.—X. and Indexes, pp. vi + 532. Cambridge University Press: 1902. 18s.*